

Stjernehimmelen og vi selv

Den moderne astronomi har fort til en uoverskuelig mengde enkelte kunnskaper om stjernehimmelen. Ved hjelp av kjempeobservatorier og regnemaskiner er alle stjernehimmelens fenomener kartlagt med stor presisjon enn noensinde for, ja hovedparten av disse iakttagelser har tidligere i det hele tatt ikke vært tilgjengelige.

Vi kan få del i dette ved hjelp av de store leksikalske oppslagsbøker, tykke astronomiske verker eller korte populære oversikter.

Men har nu alt dette fort til at vi har fått et nærmere menneskelig forhold til stjernene enn man hadde for? Eller har det kanskje tvertimot fjernet oss mer fra den umiddelbare opplevelse av stjernene?

Den moderne astronomi gir et bilde av stjernehimmelen som mest ligner et stort maskineri. Og selv om det hevdes at der sannsynligvis er liv og bevissthet også andre steder i kosmos enn akkurat på jorden, så er dette bare en ukjent størrelse. Innholdet man først og fremst interesserer seg for, er det rent kvantitative, det dode, for det kan man jo bruke som objekt for regnemaskiner.

Liv og bevisste vesener på andre kloder bruker man så til gjengjeld som velegnet stoff for alle slags loss-lupne fantastier i tegneserier eller romaner, - likeså virkelighetsfjernt som den kunnskap man har om stjernehimmelen er død.

Og hvorledes er det med denne "viden" de fleste voksne mennesker nu for tiden har om stjerneverdenen? Alle "vet" naturligvis at jorden og planetene beveger seg i ellipseformete baner rundt solen. Alle "vet" at stjernene er soler som befinner seg overmåte langt borte osv. Men hvem kjenner stjernene når de ser opp mot natthimmelen?

I hvilket stjernebillede står Jupiter nu? Pek! - I hvilket stjernebillede sto den for et år siden? Pek! - Og i hvilket bilde kommer den til å stå om et år? Pek! -

Straks man stiller slike bestemte spørsmål, kan man ikke få svar fra andre enn yrkesastronomer og en fåtallig skare av mennesker som rett og slett er så glad i stjernehimmelen at de følger dens bevegelser år etter år.

Det må man nemlig gjøre, hvis man virkelig vil lære stjernehimmelen å kjenne. Man må nok i løpet av ganske kort tid lære seg stjernebildene på pugg og forstå planetbevegelsene, slik at man kan peke riktig opp mot stjernehimmelen. Men hva er oppnådd ved det? I beste fall en liten begynnelse. Skjer der ikke mer, glemmer man det hele like fort som all annen overfladisk tilegnet kunnskap. Det er som om man hadde lært seg på rams navnene på, la oss si, 30 nye mennesker i et selskap og så perfekt kunne peke på dem. Det er Hansen. Det er Pettersen o. s. v. Lærer man dem ikke bedre å kjenne, er navnene som regel fort glemt. -

Mennesker kan man bare lære å kjenne ved å leve sammen med dem i mange år. Det samme er tilfelle med stjernene. Da begynner de å bli våre venner. Stjernehimmelens kvaliteter kommer frem. Navnene blir da helt sekundære.

Men til det trengs noe som vår tids oppjagete tempo og effektjageri ikke gir stor plass til. Det er en rolig betraktning, hvor man gir seg tid til å dvele ved hver enkelt ting slik at det vesentlige langsomt skiller seg ut fra det uvesentlige.

Lever man slik med stjernehimmelen gjennom mange år, da oppdager man tre hovedområder, tre sfærer. Eller rettere sagt, man oppdager dem på nytt. For det er i grunnen helt selvsagte og "banale" iakttagelser som alle "kjenner"; som alle "har sett", men som man allikevel ikke enser, fordi man farer forbi det, - til dagens gjoremål eller til kompliserte astronomiske regnestykker. - Først når man har levet med disse enkle iakttagelser i lengre tid, merker man dybden av dem. og derfor blir det som en ny oppdagelse. Det er følgende:

1. Ser vi opp mot nordhimmelen en stjerneklar natt, legger vi straks merke til ett av de få stjernebilder de fleste kjenner - Karlsvognen eller Storebjørnen.

Stjernefiguren står i forskjellige stillinger i løpet av natten og i løpet av året. Men selve figurens form er den samme nu som da vi ble født, urokkelig hele vårt liv igjennom. Slik har disse stjerner også lyst til våre oldeforeldre og til middelalderens mennesker. I samme billedfigur har de lyst til de egyptiske faraoner for fem tusen år siden. Ja, har de egentlig det? Har de ikke skiftet stilling orlitt grann? Jo, det har de, men det er forsvinnende lite. Forskyvningen som kan regnes ut, er så liten at der må gå flere årtusen for det monner og stjernebilledet blir et annet.

2. Helt anderledes er det med planetene. De har sterkere lys enn de "urokkelige" fiksstjerner, slik at de ikke blinker hvis luften da er klar, og de skifter stilling i forhold til fiksstjernene fra år til år, fra måned til måned. De vandrer omkring i rytmiske perioder, og hver planet har sin egen rytme. Har man fulgt for eksempel Jupiters bevegelser i løpet av 12 år slik at den er kommet en gang helt rundt fiksstjernehimlen, da er ikke dette bare et likegyldig tall - 12. - I hvert år har den i en liten sloyfe beveget seg gjennom ett av de 12 dyrekretsstjernebilleder, og nu lyser den da der i Tyrens stjernebillede, slik som den også gjorde det i 1942, altså midt i verdenskrigen, og slik som den også gjorde det i 1930, altså for eksempel for Adolf Hitler kom til makten. - Det blir to Jupiterperioder, 1930-1942 og 1942-1954. -

Hvor anderledes er ikke denne Jupiterkvalitet enn fiksstjerne kvaliteten? Begge rager ut over dognets omskiftelige luner. Men fiksstjernelyset rager helt inn i den uendelige evighets sfære. Jupiterlyset derimot formidler øyeblikkets uregelmessige omskiftelighet og evighetens ro i overskuelige, jevne, majestetiske tidsrytmer - 12-årsrytmer.

3. Der faller en stjerne. I en lysende bue skinner den et øyeblikk, og så er den borte. Et stjerneskudd. Her er vi kommet til den motsatte ytterlighet: Det uberegnelige og kaotiske, øyeblikkets verden. Men det er da visse lovmessigheter også for meteorene? De pleier da å komme i bestemte retninger og til bestemte tider? Det er så. Men det er allikevel bare sammenfattende gruppeanordninger av enkeltfenomener som ikke hver for seg er utregnet på forhånd. -

Når vi ser et menneske ligge og sove dypt, er det lite sannsynlig at det plutselig begynner å tromme med fingrene, - ikke desto mindre kan det være at det skjer. Ser jeg et menneske, som jeg kjenner, i en situasjon hvor det pleier å tromme med fingrene på bordet, er det overveiende sannsynlig at det nu kommer til å tromme. Men det er også mulig at det plutselig denne gang ikke gjør det.

Skal vi beskrive meteorlysenes kvalitet (det samme gjelder for øvrig de fleste atmosfæriske fenomener), kommer vi til noe som med hensyn til sin uregelmessighet best kan sammenlignes med menneskets kroppsbevegelser.

Når vi ser opp mot stjernehimlen og også lever sammen med den i lengre tid, kommer der da frem disse tre hovedområder:

1. Fiksstjernelyset i uendelighetens "evige" ro med "urokkelig" fast struktur, form.
2. Planetene og også solen (i forhold til jorden) og månen i rytmiske bevegelser som formidler øyeblikkets omskiftelighet og "evighetens" ro.
3. Atmosfærens meteorer som utfolder seg i øyeblikkets omskiftelighet.

Disse tre kvalitetsområder viser seg da å være de samme som i menneskets legeme:

1. Selve grunnstrukturen i legemet, skjelettets formskikkelse som er tilnærmet uforanderlig gjennom overmåte lange tidsrom, likesom også fiksstjernebilledenes struktur. (At mennesker i tidligere tider har vært oppmerksomme på denne sammenheng, fremgår tydelig av bilder av menneskelegemet hvor de forskjellige fiksstjernebilleders tegn er avbildet i hver sin del av menneskelegemet.) -

2. Livsprosessene, blodomløp og åndedrett, o. s. v., hvor der nok er ustanselig bevegelse, men en bevegelse som er jevn, rytmisk og harmonisk likesom plantenes, solens (i forhold til jorden) og månens rytmiske bevegelser.

3. Lemmenes omskiftelige bevegelser som forandrer seg fra øyeblikk til øyeblikk uten regelmessige rytmer likesom stjerneskuddene og atmosfærens omskiftelige liv.

Når vi ser opp mot stjernehimlen, ser vi derfor opp mot et uendelig stort "menneske". Vi ser oss selv i et forstorret bilde. Der ute i det store kosmos finner vi samme orden som i vårt eget legeme. De samme skapende krefter som virker i vårt eget legeme, har formet det store verdensalt i årmillioner i samme lovmessighet.

Er man blitt oppmerksom på denne sammenheng, kan dette bilde skritt for skritt berikes og fullstendigjores med en uendelighet av detaljer som vi selv har iaktatt eller som andre har iaktatt og formidlet videre til oss.

Det fruktbare ved dette er at det hverken forleder til en ensidig "åndelig" eller ensidig "materiell" betraktningssmåte. Det materielle iakttas slik som det formes av det åndelige. og det åndelige er ikke noe som bare er hypotetisk antatt, eller hinsidig etter doden eller i en utilgjengelig transcendent-metafysisk verden, men noe som er virksomt her og nu.

Mennesket er da ikke lenger spaltet fra naturen, ikke lenger ukjent i en stor, dod maskin. Det som lever i mennesket kommer også tilsyne ute i naturen, fordi det er de samme krefter som har frembragt naturen. -

Gamle myter og opprinnelige folkeeventyr er i mange tilfelle formet ut fra slik viden. (Se artiklene av Bjarne Eliassen og Ingerid Flak i de siste numre av "Mennesket", artikkelen om "Mytologi" av J. Smit i nr. 2 årgang 1946.)

Det samme gjelder også en rekke kultiske symboler. Vi skal bare ta ett eksempel:

Sommerfuglen som kommer ut av puppen, er i gamle tider brukt som et symbol for menneskesjelen som i doden forlater legemet.

La oss tenke noyere gjennom dette. Sommerfuglen er ikke til stede som sommerfugl i den gronne larve. Men den samme kraft som senere kommer til syne i sommerfuglens farveglitrende liv, virker skjult i den gronne larve. Den gronne larve må do. og den dor da også i puppetilstanden. Larven eksisterer ikke mer som larve. Men av det dode kommer den skjulte kraft til syne på en helt ny måte.

Slik er det også med mennesket. Det sjelelig-åndelige ligger ikke inni menneskelegemet som i en tomkasse. Det virker i legemet i lopot av jordlivet. Men denne jordeksistens er bare en form. Mennesket dor og fortsetter så slett ikke å leve etter doden i en slags forrynnet "spiritistisk" kopi av fortiden, like lite som sommerfuglen er en forrynnet kopi av larven. Livet etter doden for menneskets sjelelig-åndelige vesen er like forskjellig fra jordlivet som sommerfuglen er forskjellig fra larven.

Dette årtusener gamle kultiske symbol er nok derfor ikke bare brukt som et vakkert bilde. Det er brukt ut fra innsikt i at det samme som finner sted i et menneskes eksistens ved doden, har virket formende der ute i naturen, og slik er sommerfuglens "oppstandelse" av den doende puppe blitt til.

Når barnene kommer forbi 7 års alderen, loser de seg mer og mer ut fra omgivelsene. Et selvstendig sjeleviv begynner langsomt å danne seg. I 9-10 års alderen kommer dette gjerne til en mer eller mindre tilspisset konfrontasjon med utenverdenen: jeg selv og de andre, jeg selv og de voksne, jeg selv og verden omkring meg. I denne tiden begynner barn å sporre på en ny måte for å få greie på hvorledes det er med liv og dod, med dem selv som vesen overfor doden. De spor etter noe hoyere enten de har ord for det eller ikke, enten de har snappet opp ord som de voksne har sagt om dette og som barnene selv ikke forstår, eller de arbeider med de samme problemer uten å finne annet enn famlende uttrykk for det.

Kan man i det hele tatt si noe til barn om slike vanskelige ting som jo de voksne selv har det største strev med å få klarhet i? -

Vi voksne ønsker oss ofte en mest mulig presis formulering, en begrepsmessig forklaring ut fra en eller annen verdensanskuelse, eller kanskje en teologisk dogmatisk formulering.

Men alt slikt er stener for brod når det gjelder barn. For det forste forstår de det ikke. For det annet er det ikke det de lengter etter. De vil ha svar. Men det betyr ikke bare ord. Det betyr noe virkelig, noe de kan kjenne og oppleve med hele seg.

Da spors det om den voksne har resignert og slått seg til ro med de daglige gjoremål, om han fullstendig har oppgitt å nærme seg den store sammenheng i tilværelsen? Hvis det er tilfelle, kan den voksne ikke gi barnene det de nu særlig trenger i denne alder. For på dette punkt er det utelukket at barn resignerer. De har så meget levende i seg at de under enhver omstendighet streber etter den store verdenssammenheng. Det resignerte, spaltete sinn er et utpreget symptom på den voksne livsalders for tidlige sklerose.

Barnene må ha den voksne som autoritet å støtte seg til. Men de vil - særlig fra 10 års alderen av - også merke at denne autoritet tjener noe som er meget større, som lever både der ute i verden og i dem selv.

Alt hva den voksne sier og gjor står for barnet i denne alder igrunnen i dette tegn. Har den voksne ærbodighet overfor det han formidler av for eksempel naturviden om blomster, dyr og stjerner? Eller ramser han det opp for å prente det inn i elevene? Eller er det bare sine egne meninger han luffer?

Hvis den voksne har arbeidet med for eksempel en slik kvalitetsammenheng som vi har beskrevet tidligere i denne artikkel om stjernehimmlen, da kan dette være en vei til å kunne praktisere for eksempel astrofysikkundervisning på en slik måte at det kan gavne barnene. - Hver stjerne, hver planet, hver minste ting i hele naturen blir noe som vekker ærbodighet, noe som angår barnet selv.

Voksen verdensanskuelse, hvor god og riktig den enn måtte være, er alltid helt ufordoyelig kost for barn, noe fremmed som ikke er aktuelt. Men det samme gjelder like meget om vi ramser opp for barnene navn og tall om stjerner, planeter og deres bevegelser. Da blir det også noe fremmed som utelukkende er en belastning for barnet, - omtrent like ufordoyelig som rått kjøtt - noe det ikke har bruk for i sin menneskelige utvikling.

Men grupperer vi navnene og tallene ut fra at barnene får oppleve kvalitetene, kan barnene selv kjempe og leve med stoffet på en fruktbar måte.

Det det her gjelder er altså ganske enkle, anskuelige ting som blir bearbeidet likesom til et bilde, slik at det blir gjennomsiktig og dermed "fordøyelig".

Naturen blir til "bilde". og samtidig kan det sjelelig-åndelige som ellers så lett fortaper seg i det utilgjengelige, liksom bli fortettet til et anskuelig bilde som for eksempel sommerfuglen som kommer ut av puppen.

Der hvor dette skjer, kan barnene bli hjulpet til å komme et skritt videre i sin utvikling, til å kunne forbinde seg med verden der ute, til å kunne finne seg selv litt bedre enn for.

Førsteutgave:

Mennesket, Bergen, 1954/2

www.joergensmit.org er webbadressen til material av og om Jørgen Smit.
Biografisk material, utgivelser, foredrag, arbeidsplasser o.s.v. utgitt av Rembert Biemond